

BOZSÓ RENÁTA

Teleházak és közművelődési szerepvállalásuk a Dél-Alföldön

FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZET

kultúra, teleház, digitális szakadék, hálózatiság, Dél-Alföld

Mikor a társadalmi különbségekről beszélünk közművelődési szakembernek készülő hallgatóinknak, nem kerülhető el az ezredforduló környékén tapasztalható újabb dimenzió sem: a digitális szakadék jelensége. E szakadék nem csak társadalmi rétegek, csoportok között, azaz vertikálisan, de földrajzi értelemben, azaz horizontálisan is megjelenik a mai magyar társadalomban. Ennek megakadályozására, veszélyének csökkentésére hozzák létre svéd mintára az első teleházakat 1994-től folyamatosan.¹ Mára e Magyarország-pontok és teleházak száza szövik át az országot², egyedülálló, de még kiaknázatlan lehetőségeket hordozva hálózatukban.

Az infokommunikációs eszközökkel való ellátottság terén tapasztalható különbségek, az igények és lehetőségek eltérései az országon belül komoly kihívás elé állították/állítják a kistélepüléseket. Intézményi, eszközbeli és humán erőforrás tekintetében is fejlesztések váltak szükségessé. A létrejött teleházak mára – eredeti rendeltetésükön felül – rendkívül sokoldalú intézményekként működnek. A kínált szolgáltatások közül én a kultúráközvetítésben vállalt feladataikra igyekszem koncentrálni jelen munkámban, potenciális közművelődési színtérként tekintve rájuk.

A témában végzett kutatás kiindulópontjaként egy-két aktuális tendenciát kívánok rögzíteni.

- Az emberek szabadidő-felhasználása szegényedik.
- Egyre nagyobb elvárás az állampolgárokkal szemben a folyamatos önképzés. A versenyképesség egyik komoly feltétele lett az információbirtoklás és ezzel kapcsolatban központivá vált a 'lifelong learning', ill. a felnőttképzés területe.
- Mindemellett sokakban él még a vágy a műveltség növelésére, illetve szórakoztató –kikapcsolódó jellegű művelődésre.
- Egyre nélkülözhetetlenebb része életünknek az internet. (Ha a Maslow-féle szükséglet-piramisból indulunk ki, elmondható, hogy már nem csak a legfelső szükségleteket – azaz az önmegvalósítást, elismerést – szolgáló eszközről van szó, napjainkra a társadalmi helyzetet, szociális biztonságot befolyásoló tényezővé vált, s a nem túl távoli jövőben pedig jó eséllyel a fiziológia szükségletek terén is szerepet játszhat).
- A magánháztartások internettel való felszereltsége folyamatosan növekszik, ám egyéb infokommunikációs eszközök, és az azokhoz kapcsolódó szolgáltatások igénybevételéhez még sokáig intézményekre lesz szükség.

E jelenségek kapcsán vetődött fel bennem a kérdés, hogy nem lehetne-e kisebb településeken az ún. szórakoztató kultúrát (ami kikapcsol a gazdaságból), az érvényesülési kultúrát (ami bekapcsol a gazdaságba), és helyi kultúrát³ a jelenleginél kicsit jobban „összehozni”, egyfajta sajátos termékkapcsolásként egymás mellé rendelni egy településen, akár egy intézményen belül.

Ismerve a művelődési házak nehéz anyagi körülményeit, technikai fejlesztési beruházásaiak nehézkességét, inkább a másik oldali intézményekre, a teleházakra irányult – először még csak – a figyelmem, aztán egy – jelenleg is folyó – felmérésem.

Kutatási problémaként az anyagi és információvesztéssel járó két malomban őrlés nevezhető meg. A kistélepüléseken – több helyen – anyagi gondokkal küzdő, fejleszteni képtelen, leépülő művelődési intézményei

¹ Az első ilyen intézmény 1994-ben Nagymágocsra létesült.

² A Magyar Teleház Szövetségnek jelenleg több mint 420 tagja van.

³ E kultúrafogalmakat itt Földiák András egyik – Szegeden elhangzott – előadásából kölcsönözöm. Földiák András: Művelődés a globalizáció sodrásában (az előadás elhangzott 2006. július 4.-én a VIII. Közművelődési Nyári Egyetemen, Szegeden).

mellett az igényelt szórakozás, művelődés, hagyományápolás, közösségi élet ellentmondásai jelennek meg, miközben egyre több településen működnek sikerrel a technikailag jobban felszerelt, sokoldalú teleházak.

Hipotézisem szerint megfelelően képzett (technikai ismeretek mellett közösség- és rendezvényszervező, felnőttképzési kompetenciákkal rendelkező) szakemberekkel lehetséges a kisebb települések esetében az eredetileg közösségi művelődést szolgáló és az eredeti célját tekintve telekommunikációs szolgáltatásokat nyújtó intézmények kölcsönös kapcsolata, együttműködése, feladatmegosztása, kölcsönös feladatátvállalása, vagy akár összeolvadása.

Kutatási céljá vált felderíteni a teleházakat, megismerni működési feltételeiket, körülményeiket, jelenlegi kapcsolatukat a helyi közművelődéssel. Ez két lépcsőben zajlott, ill. zajlik, két módszer alkalmazásával. Először egy országos teleházas felmérés eredményeinek másodelemzését végeztem el, majd vizsgálataimat személyes megkérdezésen alapuló kérdőíves felméréssel egészítettem ki. Ez utóbbi szakaszban tartunk jelenleg.

A felmérést 2006 nyarán indítottam és – egyelőre – a dél-alföldi régió teleházaira terjesztettem ki. A vizsgálataim megalapozása során segítségemre volt egykori hallgatónk, Tánczos Zsuzsanna, aki ezen intézménytípus alapos ismerője, aktív résztvevője a „megahálózat” működésének. Rendelkezésemre bocsátotta a teleházak körében 2006 folyamán készített felmérés dokumentációját⁴, melyen én másodelemzést végeztem.⁵ E kiindulópontot követően 2006 nyarán a régió teleházai közül kerestem fel párat, és kérdőíves megkérdezés útján gyűjteni kezdtem az információkat körülményeikről, terveikről, lehetőségeikről és elsősorban a helyi közművelődésben vállalt szerepükről. A szóba jöhető 65 teleház közül 11-nek adataival rendelkezve, a felmérés tanulságainak birtokában idén, 2007 tavaszán a másodéves nappali tagozatos művelődésszervezők közül néhány hallgató bevonásával újabb települések megkeresését indítottam el. Célom – a további adatgyűjtésen túl – az, hogy ismerjek meg hallgatónk közelről a kistelepüléseken működő intézményeket, miközben kérdezőbiztosként is gyakorlati tapasztalatot szereznek, esetleg kapcsolatokat építenek (hiszen a főiskolán megszerzett ismereteik – többek között – ilyen pozíciókban is kamatoztathatóak lennének).

A felmérés második szakasza tehát személyes megkeresésen és a teleházban dolgozó kompetens személlyel felvett kérdőíven alapul. Ívünkben a települések és teleházuk általános adataira kérdezzük rá elsőként, egy-két gazdasági kérdés kerül tisztázásra és a foglalkoztatottakkal kapcsolatos kérdések. Eztán a felszereltségről, látogatottságról érdeklődünk, valamint az intézmény szolgáltatásairól, kommunikációjáról, a helyiek aktivitásáról, s nem utolsósorban, a helyi kultúrákövetítésben vállalt szerepükről.

Felméréseink eddigi eredményeiről az alábbiakban szeretnék vázlatos beszámolót nyújtani.

Az országos viszonyoknak megfelelően térségünkben is a legtöbb teleház civil szervezet fenntartásában működik, többet működtetnek a helyi önkormányzatok és viszonylag keveset vállalkozások. A fenntartótól függetlenül több esetben kapott helyet az új intézmény a helyi művelődési házban vagy könyvtárban, ráülítve ezzel a telekommunikációs feladatkört a már meglévő státuszokra. Ennek sok esetben nem kizárólag gazdaságossági megfontolás volt az oka, hiszen egy új közösségi színteret igyekeztek létrehozni, melyhez a legkézenfekvőbb a már bejáratott helyiségek bővítése, és a már ezidáig is a közösség szervezésén dolgozók szakmai tapasztalatainak felhasználása volt. Számos helyen tehát szinte elválaszthatatlan szimbiózisban élnek egymással a létesítmények, de korántsem mindenhol történt ez így. Vannak mind a mai napig egymás mellett, sőt egymástól elszigetelten, párhuzamosan működő kulturális és telekommunikációs intézmények, és jártunk olyan településen is, ahol művelődési ház (vagy annak aktivitása) hiányában a teleházas munkatársak végeznek szinte minden közösségi kulturális tevékenységet is.

A régió teleházai általános önkormányzati ingatlanban kaptak helyet, melyek a legtöbbször művelődési házak vagy könyvtárak, de jártunk önálló épületekben is. A könyvtári elhelyezés olyan szempontból bizonyult rossz választásnak, hogy az elmélyült, csendet igénylő olvasás néha nehezen egyeztethető össze a technikai szolgáltatásokra épülő, gyakran társas élettel kiegészülő feladatkörrel.

⁴ Fabulya Edit: Átfogó teleházas kutatás 2006.

http://www.telehaz.hu/hosted/telehaz_kutatas_vegleges.doc?SID=f9aa5ca86c036ccf2f87d598b433c31f

⁵ A említett felmérés 2006-ban online úton történt több mint 170 teleház bevonásával. A kutatás nem közművelődési célú volt, elsősorban felszereltségükre, feladataikra, fenntartásra és működésre vonatkozó adatokra kérdezett rá.

A látogatottsági adatok közül kiemelném, hogy a vizsgált létesítmények általában minden korosztályt – és nem ritkán a külterületen lakókat is – meg tudnak szólítani, be tudják őket vonzani szolgáltatásaikkal. A gyerekek bejárnak játszani (a gépek összekapcsolása otthon nemigen megoldható), a fiatalok tanulmányaikhoz kérnek segítséget, az ifjúsági referenst, vagy önkormányzatot keresik, míg az idősebbek a falugazdászt, az adótanácsadót, ügyvédet vagy más szolgáltatást igénybe venni témek be. Mindeközben minden korosztály fényből (hisz az legtöbbször máshol nem kivitelezhető), és hozzájuthat közérdekű információkhoz, részt vehet a meghirdetett tanfolyamokon. Ebből nem egyszer pezsgő társasági élet alakul, melyre lehet építeni.

Általában nincs panasz a helyi lakosságra és a civil szférára, mindkettő estében érdeklődést és kezdeményzőkészséget tapasztalnak programok és szolgáltatásbővítés terén.

A szolgáltatások a legtöbb helyen nagyon sokoldalúak: a települési ifjúsági önkormányzat például számos esetben itt kap helyet, ugyanígy az ifjúsági referensi feladatokat is itt látják el a munkatársak. Felvállalt tevékenységeik között kiemelt helyen szerepel a rendezvényszervezés és a közösségi szintér biztosítása. A felnőttképzésben többségében részt vesznek, bár nem akkreditált képzőhelyként (leginkább számítógépes tanfolyamokat szerveznek).

A humán erőforrás az egyik legerősebb és egyben leginkább problematikus pontja az intézménytípusnak, hiszen az iskolai végzettség és a képzési hajlandóság rendkívül magas, miközben nagy nehézségekbe ütközik a státuszok finanszírozása. Az általunk megkeresett teleházak beosztottjainak státuszát a legkülönbözőbb finanszírozási forrásból igyekeznek megoldani: az önkormányzatokon kívül van, akiknek a bérét civil szervezet, alapítvány, vállalkozás, OFA, munkaügyi központ vagy pályázati forrás fedezi, sőt vannak, ahol önkéntesek is segítik a munkát.

Kultúráközvetítői végzettséggel sokan rendelkeznek a teleházakban dolgozók közül (köszönhetően annak, hogy az esetek csaknem felében művelődési házban vagy könyvtárban kapott helyet e szolgáltatás), ahol pedig nemmel válaszoltak, ott minden esetben jelezték, hogy vannak ilyen irányú tervek, ambíciók. Így tehát szakmailag sincs komoly akadálya annak, hogy a helyi közművelődési feladatokat részben átvállalják.

Adatfelvételünk során minden esetben indokoltnak látták megkérdezettjeink közösségi szintéreként definiálni magukat. Három teleülésen kaptunk (az eddig felkeresett 20-ból) olyan választ, hogy nem működik művelődési ház, így minden feladatot a helyi teleház és annak munkatársai látnak el.

Mikor a teleház közösségi művelődéssel való kapcsolatára kérdeztünk rá, az esetek döntő többségében a „szoros, szinte mindennapos” jelzőt választották ennek leírására, és sehonnan nem kaptunk olyan választ, hogy ennek gyengülése lenne várható (a legtöbb helyen úgy észlelik, hogy egyre szorosabb a kapcsolat, még akkor is, ha a teleház nem közművelődési intézményben működik). A megkérdezett teleházas munkatársak szükségét érzik annak, hogy intézményük közművelődési feladatokban is részt vállaljon. Ez a szerepvállalás többnyire a következő területeken érhető tetten:

- rendezvények előkészítése (meghívók, plakátok készítése, reklámozás...),
- kiállítások rendezése, szervezése,
- a helyi események megörökítése, archiválása,
- az ifjúsági önkormányzatok rendezvényeinek szervezése,
- helytörténeti kiadványok szerkesztése, digitalizálás,
- honlap és helyi újság szerkesztése (digitalizált helytörténettel),
- könyvgyűjtés szervezése,
- valamint van, ahol amatőr színjátszó csoportot is irányítanak, helyi mozi üzemeltetnek, tánctanfolyamot hirdetnek, versenyeket, fesztiválokat, nyugdíjas találkozót hoznak tető alá időről időre.

Kétségtelenül vannak még kiaknázatlan lehetőségeik, a helyi lakosság megszólítására nem használnak ki minden lehetőséget, technikailag pedig komolyabb feladatok ellátására is predesztináltak. Azok a teleházak, melyek csak az ún. szolgáltatási minimumon üzemelnek, nagyobb számban féltik fennmaradásukat a lakossági internet terjedésétől, míg a több lábon állók úgy nyilatkoznak, hogy nem tartanak a látogatottság csökkenésétől hosszú távon.

Folyamatban lévő felmérésünk során már eddig is több követendő példával, ötlettel és sikeres megvalósítással találkoztunk. A legkülönbözőbb korosztályokat vonták be eredményesen a helyi közösségi életbe: nyugdíjas

találkozók és tanfolyamok, családi rendezvények, nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező ifjúsági klubok szerveződése révén. Mindezt különösen fontosnak tartom társadalmi és gazdasági oldalról egyaránt. Társadalmi szempontból azért, mert a kistelepülések jelentős része küzd az elvándorlás, elöregedés problémájával, ami talán a mai fiatalok helyi kötődésének növelésével, egy egészséges lokálpatriotizmus, identitástudat erősítésével csökkenthető lenne. Gazdasági oldalról pedig a forráshiány csökkentésének lehetőségét látom egy jól működő helyi közösségben, akik eredményesen pályázhatnak, képviselhetik érdekeiket kistérségi és régiós szinten is.

Amennyiben lehetőség nyílik egy szélesebb körű vizsgálatra, úgy a pozitív példák nyilvánosságra hozásával, a sikertörténetek bemutatásával talán hozzájárulhatunk e hálózat tagjainak eredményesebb működéséhez. Emellett pedig arra biztatjuk a teleházakat, hogy igyekezzenek élni a több száz végpontból álló hálózatuk még kihasználatlan lehetőségeivel. Ha ugyanis ezen létesítmények össze tudnának fogni, regionális vagy kistérségi szinten össze tudnák hangolni tevékenységüket egymással és a környező művelődési intézményekkel, akkor még sikeresebben pályázhatnak újabb forrásokra, eszközökre és a személyi állomány bővítésére.

RENÁTA BOZSÓ

Public Internet Access Points (PIAP) and their role in general education

To prevent the digital gap from widening, PIAPs have been organised, continually, since 1994. The institutions, originally organised for telecommunication services, have a much wider range of functions today. Of these functions, I concentrate on those of a cultural nature. With the help of undergraduates, we are running a survey on how these –mainly non-governmental– organisations work, and of their potential as modern scenes of general education.